

Varför behöver vi en rödlista?

Ännu en gång har ArtDatabanken tagit tempen på arterna i Sverige. I den nya rödlistan får vi veta hur det står till. Frågor kring biologisk mångfald och hoten mot arterna kan ge många intressanta uppslag till diskussioner i skolan.

Människan är en del av naturen, och allt vi gör har en effekt på vår omgivande miljö. För att kunna fatta de rätta politiska besluten behöver vi veta om det går bra eller dåligt för miljön, en slags bokföring över tillståndet i naturen. Rödlistan är en del av den bokföringen, och fokuserar på tillståndet för de svenska arterna.

Vad är rödlistan?

Rödlistan är en bedömning av vilka djur, växter och svampar som riskerar att dö ut från ett område. Den svenska rödlistan tas fram vid ArtDatabanken på SLU i Uppsala enligt internationella riktlinjer (se figur över rödlistekategorierna på nästa sida). Den resulterar i en klassning av alla inhemska arter i fem kategorier från Livskraftig (ingen risk för utdöende) till Akut hotad (mycket stor risk för utdöende). Arter som redan försvunnit från landet klassas som Nationellt utdöda. Om vi inte vet tillräckligt mycket för att göra en bedömning klassas arten i kategorin Kunskapsbrist. I Sverige reviderar vi rödlistan vart femte år, och i april 2010 publiceras en ny rödlista.

Är det naturligt att arter dör ut?

Det finns en naturlig omsättning av arter i naturen. Mot slutet av den senaste istiden fanns till exempel isbjörn i Sverige. Att den har försvunnit har med naturliga klimatförändringar att göra. En insikt som vuxit fram ganska sent är dock att det nu sker en mycket snabbare process, med storskaliga förändringar i växt- och djurvärlden som inte hänger ihop med naturliga processer utan med mänsklig påverkan. Utdöenden sker nu i en mycket snabbare takt än det uppstår nya arter, vilket innebär att den biologiska mångfalden utarmas. Att till exempel den vitryggiga hackspetten försvunnit nästan helt

ArtDatabanken tar på uppdrag av Naturvårdsverket fram underlag till Sveriges rödlista. Rödlistade arter i Sverige 2010 är den tredje i ordningen av svenska rödlistor som baseras på kriterierna från Internationella Naturvårdsunionen IUCN.

från Sverige beror inte på några naturliga förändringar, utan på att ett storskaligt skogsbruk förändrat skogarna så att den och många andra skogsarter inte längre kan leva kvar. Att vargen försvann nästan helt i mitten av 1800-talet beror på att den aktivt förföljdes och jagades.

Skövling eller bruk?

Effektiviseringen av skogsbruk, jordbruk och fiske är den viktigaste orsaken till att vi har så många rödlistade arter i Sverige. Nästan alla vet vi hur regnskogar skövlas i tropikerna, men det pratas mindre om vad som hänt med de svenska skogarna. Menar man "skog" i betydelsen ett fungerande ekosystem där alla skogsarter kan leva kvar, så har vi faktiskt aldrig under historisk tid haft så lite skog som idag, och det huggs fortfarande skogar som aldrig varit kalhuggna. Effektivare jordbruk gör att färre bönder kan producera större mängd mat till ett lägre pris på en mindre areal, men konsekvenserna är stora när naturbetesmarker läggs ner och åkermarken tillförs näring som sedan läcker ut i havet. Effektiva trålar skrapar sönder havsbottnarna och hotar inte bara de fiskar vi äter utan också mängder av andra arter som får sin miljö förstörd.

Det finns inget automatiskt skydd för hotade arter, men rödlistan ger ett underlag för vad som behöver prioriteras i naturvården. För de mest hotade arterna tar Naturvårdsverket fram åtgärdsprogram. Aktiva insatser har gjort att till exempel flera av våra hotade groddjur har fått det betydligt bättre.

Håkan Ljungberg, ArtDatabanken SLU

Ryl, en hotad art. Trivs i glesa tallskogar och försvinner när granen tar över.
Ill: Torbjörn Östman

Praktvaxing. Växer i magra, gödslade naturbetesmarker.

Försvinner när markerna gödslas eller betet upphör. Ill: Torbjörn Östman

Kunskapsbrist Data Deficient DD	Nationellt utdöd Regionally Extinct RE	Holade Rödlistade
	Akut hotad Critically Endangered CE	
	Starkt hotad Endangered EN	
	Sårbar Vulnerable VU	
	Nära hotad Near Threatened NE	
	Livskraftig Least Concern LC	

Backsippa hotas bland annat av gödsling, igenväxning och breddning av vägar. På artdata.sl.se finns faktablad för varje rödlistad art och mer lättlästa faktablad för ett urval arter: till exempel ask, ejder, varg och backsippa. Asken är ny på årets rödlista, eftersom askskottssjukan sprider sig snabbt.

Hotkategorier i rödlistan. Arternas status bedöms efter kriterier som populationsstorlek, populationsminskning, geografisk utbredning och antalet förekomster. Varje art placeras i en kategori baserat på risken för att arten ska försvinna från landet.

Få arter har lagligt skydd

Fridlysning

Natura 2000

300 arter har skydd mot plockning etc, men skyddet gäller inte pågående markanvändning i form av till exempel jord- eller skogsbruk.

Starkast skydd har ca 100 arter som är upptagna i EUs art- och habitatdirektiv. Dessa arter måste Sverige bevara inom reservatsnätverket Natura 2000.

Förslag på diskussioner/övningar:

- En tall kan bli 500 år gammal, men i den brukade skogen blir den sällan mer än 80 år. Gamla träd är boplatser för många andra arter. Vad kan det innebära för skogen när väldigt få träd tillåts att bli mer än "tonåringar", och de flesta träden i en skog är lika gamla?
- Fundera kring för- och nackdelar med till exempel intensivskogsbruk, trålningsfiske eller vattenkraft. Vattenkraft ger el utan utsläpp men förstör fiskars vandringsleder. Reglering av älvar kan ändra den ekologiska balansen så att man till exempel får mycket stora problem med mygg – en aktuell fråga vid nedre Dalälven.
- Använd kartverktyg som till exempel Google Earth eller hitta.se. Det finns mycket att upptäcka och titta på. Jämför exempelvis skogslandskap i Amazonas och Dalarna, eller odlingslandskap i Rumänien och Söderslätt. Skillnader och likheter? Hur stora är kalhyggena/åkrarna? Hur ser vägnätet ut? Hur rinner vattendragen – krokigt eller spikrakt?
- Vitryggig hackspett är en hotad art som behöver gamla skogar med mycket lövträd. På 1960- och 70-talet bekämpade skogsbruket lövträd med giftet hormoslyr. Nu har lövträden det svårt eftersom det finns så mycket älg. Vargen – som annars håller älgstammen nere – är nästan utrotad. Orsakskedjor som varg-älg-lövträd-vitryggig hackspett kan vara underlag för en diskussion om ekologiska samband.
- Urskogar och vildmark kan vara stora turistattraktioner. Reflektera kring rent ekonomiska förtjänster av naturvård – vargsafari, nationalparker, fisketurism och så vidare.

Läs mer:
 ArtDatabanken:
artdata.sl.se;
 Naturvårdsverket:
naturvardsverket.se;
 Länsstyrelserna:
lansstyrelserna.se;
 Internationella naturvårdsunionen:
iucn.org